

sében, a felnőttképzésben?

A közoktatásban és a felsőoktatásban új és új reformok születnek, hogy az új és a már élő nemzedékek képesek legyenek befogadni és feldolgozni az egyre nagyobb tömegben rájuk zúduló információáradatot, tudás-mennyiséget. Ugyanakkor viszont mintha növekednék az analfabetizmus az önismeret és az önnevelés területén, a személyes kapcsolatok építésében és ápolásában. Ez a tudatlanság elsősorban a családban bosszulja meg magát, pedig elsősorban a család tudna hatékony nevelést nyújtani ezeken a területeken.

Hogyan alakul a családok élete a jövőben Magyarországon és a világon? Mit tud ehhez hozzáadni az egyház? Mennyire ké-

pes a magyar lelkipásztorkodás megbirkózni ezekkel a feladatokkal? Ezek a kérdések már túlmutatnak a körlevélen. Egy fecske nem csinálhat nyarat. De az első fecske megjelent – hátha egy tavasz első, aprócska és kiszolgáltatott jeleként.

Jegyzet

- (1) Népszava, 1999. 06. 30.
- (2) Magyar Hírlap, 1999. 07. 01.
- (3) Népszava, 1999. 07. 02.
- (4) Magyar Hírlap, 1999. 07. 05.
- (5) Magyar Hírlap, 1999. 07. 05.
- (6) *A katolikus egyház katekizmus*. Bp, 1994.

Lukács László

Szótárak könyvben és monitoron

A lexikográfia területén az utóbbi tíz évben igen gyors fejlődésnek lehetünk szemtanúi. Ez a fejlődés elsősorban a nyelvészek, matematikusok, informatikusok együttműködésének, valamint a szótárak iránti megnövekedett igénynek köszönhető. A szótárak megjelenése, formája, tartalma, a felhasznált adatbázisok korszerűsége mind kisebb-nagyobb változásokon ment és megy keresztül. A szótárak készítése során már nem a régi cédulázásos módszert alkalmazzák, hanem számítógépes adatbázisokban történik a lexika rögzítése. A szókincs olyan mértékben megnövekedett és olyan gyorsan változik, hogy a számítógép segítségével nélkül képtelenség lenne naprakész szótárakat készíteni.

Az elektronikus és a könyv alakban megjelenő új szótárak közös jellemzője, hogy valamilyen számítógépes program segítségével készítik őket, az elektronikus szótárak legtöbbje pedig számítógépen használható. A köznyelvben nagyon sok szó kerül át az egyes tudományterületekről, a műszaki, gazdasági, jogi, orvosi szaknyelvekből, ezért nemcsak új szakszótárakra van szükség, hanem arra is, hogy a köznyelvi szótárakban szerepeljenek a legfontosabb, leggyakrabban használt szavak és kifejezések.

Összeállításunkban nyolc új szótárról

adunk ismertetést. Igyekeztünk úgy összeválogatni a recenziókat, hogy változatos képet nyújtsunk a 20. és a 21. század fordulóján Magyarországon kapható, illetve itt készített szótárakról. Az összeállításban első helyen szerepel az Akadémiai Kiadó nagyszótárak sorozatában megjelent német-magyar és magyar-német nagyszótár. Ezt követi egy szintén kétnyelvű magyar-spanyol képes szótár, majd egy új, érdekes témájú angol-magyar kulturális szótár következik. A kétnyelvű, könyv alakban megjelenő művek sorát a nagyközönség számára most először hozzáférhető kina-

magyar szótár zárja. Az elektronikus szótárak közül hármát mutatunk be, mindhárom a Scriptum Rt. gondozásában jelent meg: egy francia-magyar szótárat, egy magyar egynyelvű szinonima szótárat és egy

angol-magyar bank- és tőzsdeszótárat. Az összeállítást egy hordozható, lézerszkennerrel működő, angol-magyar elektronikus szótár zárja.

Fóris Ágota

Az új német-magyar és magyar-német nagyszótár

A *Halász Előd*-féle nagyszótárak új, átdolgozott kiadása egészen 1998 végéig váratott magára. A nagyszótárak közel negyven éve változatlan címszóállományának felújítása az új kiadásban immár megfelel az elvárásoknak. Végre korszerű szótárakat tarthatunk kezünkben, amelyek valóban a mai német és magyar nyelv szókincsét tartalmazzák. A lexicográfiai gyakorlatban nem elhanyagolhatóak az évek során bekövetkezett politikai, gazdasági, társadalmi, technikai változások, amelyek törvényszerűen maguk után vonják a nyelv egyes terminusainak változását, új szavak keletkezését és egyes szavak elavulását. Így például a két német állam egyesülése, a rendszerváltás, az európai integrációs törekvések, az informatika rohamos fejlődése mind-mind jelentősen befolyásolta a két nyelv szókincsét. Nem feledkezhetünk meg továbbá az 1998-ban érvénybe lépett német helyesírási reformról sem, amelynek révén különösen előtérbe kerül a korábban kiadott szótárak átdolgozásának, aktualizálásának igénye.

A *Földes Csaba* és *Uzonyi Pál* által átszerkesztett német-magyar és magyar-német nagyszótárak új, a használatot megkönnyítő formátummal (négy helyett két kötetben), műbőr kötésben, megnövekedett címszóállománnyal (140 ezer címszó a magyar-német változatban és csaknem 200 ezer címszó a német-magyar részben) és felújított tartalommal kerülnek a szótárhasználók kezébe. Az új nagyszótárak korszerűségét mutatja az a tény is, hogy a szótárak anyagának tárolása immár számítógépes adatbázisban történik, amelynek óriási előnye, hogy jelentősen megkönnyíti a szócikkállomány folyamatos

aktualizálását, az esetleges javítások, bővítések véghezvitelét.

Mint az a főszerkesztői előszóból kiderül, a nagyszótárak új kiadása elsődlegesen a szócikkállomány felfrissítését, bővítését, esetleges pontosítását, kiegészítését, illetve az elavult vagy egyáltalán nem használatos lemmák törlését tűzte ki céljává. Olyan, napjainkban aktuális szavak kerültek be lemmaként, amelyeket eddig hiába kerestek a szótárhasználók. Ezentúl már nem csupán találgatnunk kell, vajon mi is lehet a számítástechnika köréhez kapcsolódóan az „e-mail”, az „internet”, a „szkenner” vagy a „file” szavak nyelvtani neve a németben, vagy az „EDV” és a „PC” rövidítések magyar jelentése. Az „egér” címszó alatt is megtaláljuk az „inform” (azaz informatika) jelzéssel kiegészített jelentésváltozatot. Ugyancsak fellelhetők új bejegyzésként olyan szavak, mint például a „mobiltelefon”, a „légszák” vagy a „BUX-index”. Az utóbbi évek, évtizedek politikai változásaival lépést tartva az „Oroszország” címszó már nem történelmi, hanem földrajzi fogalomként került be újra a szócikkek közé; a „NATO” lemma, amely eddig a magyar-német szótárban nem is szerepelt, az új kiadásban olyan szókapcsolatokkal egészül ki, mint például „NATO-csatlakozás”, „NATO-tagállam”, „NATO-tagság”. Hasonlóképpen bővült az Európai Unióval és az integrációs törekvésekkel kapcsolatos címszavak téra is (például „euró”, „EU-konform” stb).

Az új nagyszótárak egyik legnagyobb pozitívuma, hogy a magyar-német részben a célnyelvi ekvivalensek sora, illetve a német-magyar szótár egész lemmaállománya az 1998-ban életbe lépett reform

által előírt német helyesírással szerepel, az egyes szavak azonban a régi ortográfia szerinti alakjukban is fellelhetők – utalással az új alak(ok)ra (például „Schloss – Schloß”). A helyesírási reform főbb rendelkezéseit mindkét szótár összefoglalja a szócikkállomány előtt, viszont az olyan esetekben, ahol az új szabályzat többféle írásmódot engedélyez, a szótár általában csak egy változatot ad meg. (Tehát megtaláljuk a lemmák között a „Midlife-Crisis” szót kötőjellel és a „Blackbox” lemmát egybeírva, viszont a hasonlóan helyes „Midlifecrisis” és „Black Box” hiányoznak). A röviden összefoglalt helyesírási változások között nem teljes mértékben helytálló a nagy- és kisbetűs írás szabályainak azon pontja, miszerint az -isch vagy -sch végződésű melléknevek csak kis kezdőbetűvel írhatók, ugyanis az 1996 júliusában Bécsben aláírt, az új helyesírás szabályait rögzítő államközi megállapodás az aposztrófós írásmódot is engedélyezi. (Azaz „freudsche Schriften” vagy „Freud’sche Schriften”, goethische/goethesche/Goethe’sche Gedichte” stb.). (1) A helyesírási reform vázlatos összefoglalása a nagyszótárakban mindenképp óriási segítséget jelent nemcsak a nyelvtanulók, hanem a tanárok, fordítók és minden nyelvhasználó számára, hiszen 2005-től csak az új német helyesírás lesz érvényben.

A szótárhasználók dolgát jelentősen megkönnyíti, hogy az új kiadás a német lexikográfiai hagyományokhoz alkalmazkodva nem tekinti többé külön betűnek az alfabetikus besorolásnál az úgynevezett „umlautos” magánhangzókat (ä, ö, ü), így gyorsabbá válik a címszavak keresése (a szótár tájékoztatójában szereplő példát említve a „Stühlchen” lemma a „Stuhl” szótól most csupán néhány sornyira található a korábbi többoldalnyi távol-sággal ellentétben).

Nemcsak a helyesírási reform ismertetőjével bővültek a szócikkállományt megelőző oldalak: míg a német-magyar szótár korábbi kiadásában az előszón kívül csak magyar nyelvű tájékoztatót találhattunk, a mostani kiadásban a kiadói és főszerkesztői előszó, a szótár használatára vonatkozó

tájékoztató és a helyesírási reform összefoglalása is mindkét nyelven szerepel. A korábbi harminc oldal helyett most átláthatóbban, mindössze tizenhárom oldalon összefoglalva olvashatjuk a magyar-német szótárban a kiadvány használatát megkönnyítő tájékoztatót, az egyes nyelvtani információkat. Módosult továbbá a rövidítések jegyzéke is: az eddigi nagyrészt latin terminusokat (rétegnyelvi, stilisztikai, szaknyelvi és nyelvtani besorolások) a túlnyomóan magyar anyanyelvű használói kör érdekeinek megfelelően magyar nyelvű minősítések váltották fel (tehát „s.”, azaz substantívus helyett „fn.” – főnév, „v. refl.” helyett „vh.”, azaz visszaható ige szerepel a címszavak meghatározásaiban).

Sajnos az alapos hibajavítás és a precíz szerkesztői munka ellenére még mindig maradt a kötetekben egy-két pontatlanság – bár egy 150–200 ezer szócikket tartalmazó szótárpar esetében nem könnyű kiküszöbölni a nyomdahibákat vagy az egyéb kisebb hiányosságokat. Csak amolyan „szórszálhasogatásként” említhető meg például, hogy a német-magyar szótárban szereplő „küßrig” lemma megjeleníti ugyan a régi helyesírási alakot („kübrig”), a nyelvtani kategóriát („mn”), ám hiába utal a „küßerig” lemmára, az kimaradt a szótárból, így a szó magyar jelentését nem tudjuk meg (hasonlóképp: „ajour mn. A – a jour 1.”). A magyar-német szótárban a „német (1)” címszó alatt szereplő (attr.) és (praed.) rövidítések értelmezése szintén kimaradt a feldolgozás során a szótár elején található jegyzékből. Feltehetőleg csupán egyszerű nyomdahibát tartalmaz ugyancsak a német-magyar szótárban a „lieb” lemma alatt a „bist du auch lieb gewesen?” magyar fordítása: „aztán jó voltál?”. A szótárak további kiadásánál feltétlenül hasznos lenne kissé nagyobb figyelmet szentelni a két szótárban egymás ekvivalenseként feltüntetett lemmák még pontosabb egyeztetésének. Így elkerülhetővé válna, hogy míg a német-magyar szótárban a „paprika” címszó esetében csak „Paprika fn. (fűszer) paprika” áll, addig a magyar-német szótár öt soros meghatározásban, kétféle névelőt és több jelentésvál-

tozatot megadva jelenítse meg a szót. Hasonlóan nem egységes az „EU-Richtlinien” szó magyar jelentése: a magyar-német szótárban gazdasági fogalomként „EU-szabály”, míg a német-magyar szótárban nemzetközi jogi fogalomként „EU-irányelvek” formában szerepel a jelentés meghatározásánál („EU-szabály” lemma viszont egyáltalán nem szerepel a magyar-német szótárban). Hangsúlyozandó azonban, hogy az ilyen és ehhez hasonló apróbb hibák jelenléte nem csökkenti az új szótárak értékét.

Összességében elmondható tehát, hogy az új német-magyar és magyar-német akadémiai nagyszótárak a korábbiaknál nagy-

ságrendekkel jobban használható, igényes és korszerű kiadványok.

Jegyzet

(1) *Die neue amtliche Rechtschreibung. Regeln und Wörterverzeichnis nach der zwischenstaatlichen Absichtserklärung von 1. Juli 1996.* Mannheim; Leipzig; Wien; Zürich: Dudenverlag, 1997. 68. old. §62

HALÁSZ Előd – FÖLDES Csaba – UZONYI Pál (szerk.): *Német-magyar nagyszótár.* Akadémiai Kiadó, Bp, 1998.

HALÁSZ Előd – FÖLDES Csaba – UZONYI Pál (szerk.): *Magyar-német nagyszótár.* Akadémiai Kiadó, Bp, 1998.

Rákosi Viktória

Magyar-spanyol képes szótár

A szótár a Tizenkét kötetes Duden⁷ szótársorozat harmadik köteteként megjelent képes szótár. A képes szótár lényege, hogy nemcsak kétnyelvű szócikket találunk benne, hanem a címszavak képi megfelelőit, ábráit is, ami nagyon sok esetben segítségünkre lehet a pontos megértés érdekében. Ezen szótár felépítése igazodik a Duden-Oxford képes szótárak rendszeréhez. A szóanyaga több speciális szakterületet ölel fel, ezért a Magyarországon eddig megjelent spanyol-magyar szótárak kiegészítőjeként is jól funkcionálhat.

A szótár két fő részből áll, először is magából a képes szótárból, másodsor egy úgynevezett betűrendes mutatóból, magyar és spanyol változatban.

A szótár rövid magyar nyelvű előszavát követi a bevezetés, amelyben a szótárban használt jelölések magyarozatát találjuk:

(kerek zárójel) rokon értelmű szavak, kifejezések
pl.: hűtőszekrény
el frigorífico (la nevera, el refrigerador)

[szögletes zárójel] magyarozat és kiegészítés
pl.: textilelefánt <alvós állat, ágyi játék>
[a gyerek magával viszi az ágyba, és ezzel alszik el]
un elefante de tela f (de trapo m)

<csúszos zárójel> adott fogalom jobb megértését elősegítő kifejezések

pl.: burgonyaszedő kosár <drótkosár>
el cesto de patatas, un cesto de alambre

A magyar részt a „prólogo” azaz a spanyol előszó követi. A 8. oldalon láthatjuk a könyvben található magyar szövegben használt rövidítéseket, valamint az „abreviaturas empleadas en el texto español”-t, vagyis a spanyol szövegben alkalmazott rövidítéseket is.

A szótár tizenegy nagy témakört ölel fel: ‚Atom, világegyetem, Föld’; ‚Az ember és társadalmi környezete’; ‚Természeti környezet, mező- és erdőgazdaság’; ‚Kézmű- és gyáripar’; ‚Nyomdaipar’ ‚Közlekedés, távközlés és informatika’; ‚Iroda, bank, tőzsde; állam és város’; ‚Szabadidő, játék, sport’; ‚Szórakozás, kultúra és művészet’; ‚Állatok és növények’.

A nagy témakörök jelölésénél a félkövér betűtípust alkalmazták, a témakörök alatt megjelenő altémakörök esetén, amelyeket római számokkal jelöltek, arab számjeggyel találjuk a táblaszámokat.

pl.: **Az ember és társadalmi környezete**
Ember I. 16
Ember II. 17

El hombre y su entorno social
Hombre I. 16
Hombre II. 17.

A 16. oldaltól kezdődik a szótár lényegi része: a lemmák és a képek. Arab jelzőszámok mellett található a magyar címszavak, amelyek alatt az azoknak megfelelő, dőlt betűvel írt spanyol szavak, illetve kifejezések helyezkednek el. Néhány címszó – afféle „kis témakörök” – félkövér betűtípussal van szedve, az ide kapcsolódó szavak pedig alatta normál betűtípussal. A lap másik oldalán vagy a lap alján láthatjuk a címszavakhoz kapcsolódó rajzokat a megfelelő arab számozással ellátva. Lásunk néhány példát. Elsőként nézzük meg a 345. tábla Matematika II. részből az „aritmetika” címszót.

1-24 aritmetika

-*aritmética f*

1 hatványozás [három a négyzeten (3^2): hatvány; 3: alap; 2: hatványkitevő (kitevő); 9: a hatvány értéke (hatvány)]

-*la elevación a una potencia (la potenciación); [3 al cuadrado: la potencia; 3: la base; 2: el exponente (el índice); 9: el valor de la potencia]*

Az ehhez a címszóhoz kapcsolódó ábra a következő:
1 $3^2 = 9$

Az első rész befejezéseként köszönetnyilvánítások olvashatók, furcsa módon németül. (Valószínűleg azért, mert a szótár egy német könyv átdolgozásaként született.)

Végül a szótár második nagy része következik, amely a kétnyelvű betűrendes mutatóból áll. A mutató elején magyarizációt találunk az egyes jelölésekre, rövidítésekre. A mutató a magyar résszel kezdődik, ahol betűrendben helyezkednek el egymás alatt az oszlopba rendezett szavak. Minden egyes kifejezés mellett arab számokat látunk, egy vagy több félkövéret és egy vagy több normál szedésű számot. A félkövér betűtípussal írt szám a tábla száma, a többi arab szám pedig a szó adott ábrán található jelzőszámát jelenti.

A különböző jelentésű, de azonos alakú szavak megkülönböztetésére egy dőlt betűs rövidítés vagy utalás szolgál.

ág növ 59 26; 370 5,6; 371 25, 27, 59; 372 43; 382 17; 388 34, 46, 61; 384 12, 42
ág sport 300 49

A mutató a spanyol nyelvű résszel folytatódik, melynek felépítése, struktúrája részben megegyezik a magyar nyelvű résszel. A különböző jelentésű, azonos alakú szavakat ebben a spanyol mutatóban úgy jelölik, hogy egymás alá írják dőlt betűvel a különböző területeket, ahová az adott jelentés tartozik.

pl.: abrazadera *Átomo* 2 31
~ *Construc.* 122 31
~ *Carp.* 132 51
~ *Oficina* 274 43

Vannak olyan kifejezések, amelyeknek előtagja több kifejezésben is előfordul, ezt az alábbi módon jelölik:

lectura 175 28
~ de los segundos 110 21
~ del sonido 312 46

E képes szótárt különlegesen hasznos segédanyagnak tartom. Nemcsak témakörök szerint összeválogatott, úgynevezett fogalomkörü szótár, hanem a két nyelvű betűrendes mutatók segítségével ábécésorrendben is jól használható. Sok más képes szótárral ellentétben, amelyeket nagyon körülményes volt használni, a fordításokhoz pedig szinte lehetetlen, ezt a munkát az oktatásban jól lehet hasznosítani mind a tanítási órákon a nyelvkönyvek lexikai kiegészítőjeként, mind az önálló tanulás során, egy-egy anyag-részhez kapcsolódóan. Ennek a Duden-Oxford szótárnak a jelentőségét abban látom, hogy fordításhoz, illetve szavak memorizálásához kiválóan alkalmas, nem beszélve arról, hogy olyan területeket is fellel, aprólékos részletekre is figyelve, amelyeket más, Magyarországon kiadott szótárakban nem találunk meg, vagy ha mégis, nem ilyen összeszedetten. „Szótár-tankönyv”-nek is nevezhetjük, kezdőtől a haladó szintig.

Duden-Oxford képes szótár. Magyar-spanyol, spanyol-magyar.
Akadémiai Kiadó, Bp, 1997.

Novacsek Adrienn

Angol-magyar kulturális szótár

Bart István könyve, az 'Angol-magyar kulturális szótár' 1998-ban jelent meg. Sajnos a könyvben nincs bevezetés, és az előszava is mindössze egy oldalas, ami néhány szavas eltéréstől eltekintve megegyezik a hátsó borítón található fülszöveggel. Ebben ad a szerző tájékoztatást a kulturális szótár műfajával, használatával kapcsolatos kérdésekről, valamint magát a kultúra fogalmát is igyekszik meghatározni, legalábbis azokat a szempontjait, amelyek megjelennek a műben. „A brit élet és életforma jellegzetes szokásait és hagyományait, a mindennapi élet és az ünnepek rítusait gyűjti össze ez a szótár, továbbá bemutatja az ehhez tartozó tárgyakat, vagyis a brit életforma kellékeit, (...) Megtalálhatók benne tehát a mindennapi élet apró, de annál fontosabb tényei az öltözködés, az étkezés, a köznapokban használatos eszközök és a sport világából, illetve ennek a világnak a nyelvi tükre, de a jog, az állam, és az egyház intézményei és szóhasználatuk jellegzetességei is, melyek csakis hagyományaik és kultúrtörténeti gyökereik ismeretében érthetők meg.” (7. old.) Az is kiderül, hogy e szótár használójának rendelkeznie kell az angol nyelv ismeretén kívül brit kulturális ismeretekkel, különben nehezen fogja megérteni és élvezni az olvasottakat. Ez a szótár nem átlagos kétnyelvű szótár, hiszen azt a nyelvi-kulturális anyagot rögzíti, amely a többi szótárból hiányzik, és amelyet általában csak az anyaországban való hosszas tartózkodás után ismerhet meg egy átlagos nyelvtanuló. A két kultúra összehasonlításának folyamatában a szerző bemutatja az adott fogalomnak a magyartól való eltérését, valamint pontos használati értékét a brit kultúrában, és megadja magyar megfelelőjét, ha van.

A szótár szép kivitelű, puha borítójú, ami lehetővé tette a viszonylag alacsony árat. 272 oldalán körülbelül 3600 címszót tartalmaz. A címszavak betűrendben vannak felsorakoztatva, bár található benne néhány következtelenség is, például a

„muffin man” címszó megelőzi a „muffin” címszót [166. old.], vagy a „Mansion House” a „mansion”-t [155. old.].

Oldalain a szócikkek két oszlopban találhatóak, közöttük egy függőleges elválasztó vonal és a lap tetején is egy vízszintes vonal van. A vízszintes vonal felett a páratlan oldalakon a lap utolsó címszava, míg a páros oldalakon az első címszava van feltüntetve. Egy-egy oldal jól áttekinthető és nem zsúfolt, mint egy átlagos szótár esetén, mert két szócikk között egy sort üresen hagytak.

A szótár mikrostruktúráját tekintve az egyetlen jelölés, amelyet az előszó is megemlít, a keresztutalás nyila (→). A többi jelölés jelentését magunknak kell kikövetkeztetnünk a szócikkek tanulmányozása során. A pontosvessző (;) a szócikken belüli egyes jelentéseket választja el, míg a pont (.) a szócikk végét jelzi. Érdekes, hogy más szótáraktól teljesen eltérő módon a tildét (~) a szerző egyáltalán nem használja, a címszót a szócikkben minden egyes alkalommal újra kiírja. A címszó vagy a szócikken belül más egyéb említett angol kifejezés magyar jelentését aposztrofok közt (‘ ’) jelzi. A szócikk elején a címszót félkövér álló betűvel szedték, de amikor a magyarázatban is megjelenik, akkor normál vastagságú dőlt betűvel írják. A címszó után közvetlenül következik a magyarázat szövege normál betűtípussal és kis kezdőbetűvel. A tulajdonnevek, idézetek, dalok kezdősorai vagy művek címei dőlt betűvel jelennek meg a magyarázatban, akár keresztutalásként, akár csak sima említésként, viszont címszóként vagy a szócikk végén található keresztutalásként félkövér dőlt betűvel írták ugyanezeket a szavakat. Meglehetősen következtelennek látszik ez a rendszer. A fent említett jelöléseket a következő példákon keresztül szemléltetem:

Home Guard a II. vh. alatt szervezett (eleinte önkéntes 'népfelkelő' ('hon-véd') egységek német invázió esetére (vagyis nem 'milícia', sem nem 'polgárőrség' és nem is 'nemzetőrség' volt); 'bands of

determined men armed with shot-guns, sporting rifles, clubs and spears (Churchill). → **Dad's Army; Territorial Army** [121. old.]

Hogmanay a 'szilveszterj' (és főleg mindaz, ami vele jár) Skóciában, amikor senki sem marad otthon, hanem hajnalig 'buliznak', pityókosan összecsokolóznak, és eléneklük az → *Auld Lang Syne*-t; gyerekek hagyományosan *hogmanay*-t (zablepény: *oat-cake*) kapnak. → **first footing** [120. old.]

Amint az látható, grammatikai osztályozás, stílusminősítés vagy egyéb, más szótárakban használatos nyelvtani információ teljesen hiányzik a szócikkekből, igaz, ezek megadása a szótárnak nem is célja.

A címszóhoz tartozó határozott (the) vagy határozatlan névelő (a, an) a szó vagy kifejezés után áll, vesszővel elválasztva. Ugyanígy a többtagú címszavaknál is felbontották a kifejezést, ahol szükséges volt, hogy a kulcsszó igazodjék a betűrendhez. Például:

Famous Five, The négy gyerek meg egy kutya; Enid Blyton gyerekkönyveinek főszereplői. [92. old.]

Boyne, Battle of the csata 1690-ben az írországi Boyne-folyó partján (Dublintól 40 km-re északra), melyben a protestáns III. (Orániai) Vilmos (*William of Orange*) csapatai döntő győzelmet arattak az elűzött király, a → *Stuart*-házi II. Jakab által vezetett katolikusok felett. Július 12-i évfordulója az *Orangemen's Day*, amikor ír protestáns szervezetek felvonulásokat (→ *Apprentice Boy's Parade*) tartanak. → **Ireland; Orangemen** [34-35. old.]

Mivel a szótár használata feltételezi az angoltudást, nagyon sok esetben nem kapjuk meg a címszó pontos magyar megfelelőjét – mely gyakran nem is létezik –, csak a kulturális jelentését. Általában a tulajdonneveket, a dalokat és a címeket nem fordítja le a fent említett okok miatt:

Houses of Parliament a mai épület 1834-ben leégett, a XIV. sz-i → *Palace of Westminster* helyén épült (1840-1867) Barry és Pugin tervei szerint; a → *House of Commons* súlyosan megsérült a londoni → *Blitz*-ben; ülésszakok alatt napkeltétől napszálltáig lobog a → *Union Jack* a déli szárnyat befejező, szögletes *Victoria Tower* csúcsán. → **Big Ben; Parliament** [123. old.]

Előfordul, hogy a magyarázaton belül előforduló magyar kifejezést angolul is megadja zárójelben.

Independent, The a legújabb (1986) ún. *quality paper*, politikailag elköltezetlen, mindig „ügyeket”

és nem pártokat képviselő (*crusading*) napilap, olvasói között a *liberal democrats* vannak többségben és a → *professional classes*; a legértelmiségibbnek, legetikusabbnak (*high-minded*) és legkomolyabbnak tartott brit napilap. [127. old.]

Megadja viszont a magyar jelentést, ha valószínűsíthető, hogy az olvasó nem ismeri vagy nem pontosan ismeri a szót, például a jogi kifejezések magyarázatánál.

homicide (infanticide) '(ember)ölés' (ill. 'gyermekgyilkosság'), amibe beleértődik a szándékos (*intentional* és *illegal homicide*, ill. az USA-ban *first degree murder*) és a gondatlanságból elkövetett (*accidental*) is; jogi minősítése szerint a *murder* ('gyilkosság') jogászilag '*culpable homicide*'; az 'önvédelemből elkövetett (emberölés)' pedig '*justifiable homicide*'; ha enyhítő körülmény felmerülhet, akkor a *murder* neve *manslaughter*; a 'különös kegyetlenséggel' elkövetett Amerikában *third degree murder*. [121. old.]

Amint az az előző példából is látható, a szerző, ahol szükségesnek találja, felhívja a figyelmet a brit és az amerikai kultúra közti különbségekre is. A szerző véleménye sokszor kiténik a szövegekből. A szócikkek hangneme ritkán száraz vagy semleges, gyakrabban ironikus vagy gúnyos:

Christmas (...) egyébként Angliában is a feldíszített utcák és áruházak, az őrjöngő vásárlás, majd pedig a gyomorrontások, a másnaposság és a közúti mészárlás évadja, amit a vagy mézesen kegyeletes, vagy bárgyún „vidám” televízióműsorok tesznek végképp elviselhetetlenné, nem is szólva a királynő évi rendes, 25-e délutánján sugárzott tévébeszédéről (V. György vezette be rádiószózatként), ami közkeletű vélekedés szerint általában az év egyik mélypontja szokott lenni (mégis együtt hallgatja/nézi a család); (...) [49. old.]

Néha még új magyar szavakat is alkot a szerző, hogy véleményét minél árnyaltabban kifejezésre juttathassa. Példa rá a „tég-lány” szó a következő szócikkekben:

bread (sliced) a kenyér leggyakoribb jelenkori előfordulási formája: átlátszó műanyag zacskóban „kiszertelt”, gyárilag felszeletelt izetlen, vattaszerű tég-lány; (...) [35. old.]

Ez a fajta hangnem nagyon közel áll *George Mikes* írói stílusához, akinek a szerző könyvét ajánlja is, így nem meglepő, hogy rengeteg idézet szerepel a szótár-

ban George Mikes műveiből. Van, amikor csak egy Mikes-idézetet kapunk magyarázatként, és ezek az idézetek csak angolul jelennek meg. Valamikor pedig Bart saját szavaival is kiegészíti vagy pontosítja a magyarázatot magyarul.

Irish coffe „Pour a measure of Irish whiskey into a cup of black coffee and sweeten to taste. Pour cream onto the coffee so that it floats on top. (This is best done by pouring the cream carefully over the back of a spoon.) The coffee is then drunk through the cream.” [130. old.]

Ez a szótár rendkívül olvasmányos és érdekes könyv, egyéni stílusban megírva.

A használó órákig forgathatja, újra és újra talál benne érdekes információkat, melyek megtalálásában a keresztutalások jól kidolgozott rendszere is segíti. A formai következetlenségek mellett a tartalom nagyon értékes, és rengeteget tanulhat belőle az, aki érdeklődik a brit kultúra iránt. Így például az angoltanárok számára pótolhatatlan lehet az oktatás során.

BART István: *Angol-magyar kulturális szótár*. Corvina, Bp, 1998.

Vágó Livia

Kínai-magyar szótár

Ez az első kínai-magyar szótár, mely a széles közönség számára is hozzáférhető. 3750 írásjegy-címszót és több mint 8000 összetett címszót tartalmaz. Elsődlegesen a magyar anyanyelvű kínaiul tanulók számára készült, de a készítőik igyekeztek figyelembe venni a kínai anyanyelvű felhasználók szükségleteit is. A szótár a rengeteg dialektus közül a pekingi nyelvjáráson alapuló kínait veszi alapul, amely egyébként a hivatalos köznyelv is. A szótárban megtalálható néhány írásjegy klasszikus nyelvi jelentése és használata is, és vannak olyan írásjegyek, melyek önállóan ma már nem fordulnak elő, de fontosak lehetnek a modern nyelvben is használatos szóösszetételekben. A kizárólag nyelvjárási elemeket a szótár készítői teljesen elhagyták, de meghagyták a mai kínai köznyelv nyelvjárási eredetű részét képező szavait.

A kínai írás a képirásból alakult ki, így ábécé hiányában egy másfajta rendszer szerint lehet a jegyeket sorrendbe állítani. Az írásjegyeket többféle csoportba sorolhatjuk, melyek közül a rendszerezés szempontjából legfontosabbat szeretném kiemelni, mivel az írásjegyek kilenczede ebbe a kategóriába tartozik. Ezek a jegyek két részből állnak, egy fonetikai részből (amely általában az írásjegy jobb oldalán helyezkedik el) és egy megkülönböztető-

ből, amit az írásjegy gyökének is nevezünk. Az írásjegyet vonások alkotják, ezek számának és a gyököknek nagy szerepük van a sorba rendezésben.

A szótár megkülönböztet írásjegy-címszavakat és összetételei címszavakat, melyeknek a felépítése is különböző. Az ok a kínai szókinccs kettős tagozódása. Az összetételek nagyjából az európai nyelvek szófogalmának felelnek meg, az írásjegyek pedig morfémáknak tekinthetők, melyeknek van ugyan önálló jelentése, de szófaji-kategoriális tulajdonságokkal lexikai tételként nem rendelkeznek, csak bizonyos helyzetekben, mikor önálló szóként használjuk őket, mivel csak ekkor van mondattani kategóriájuk.

A bevezetőben megtalálható a szótárban használt „pinyin” átírás a nemzetközi IPA és a magyar tudományos átírás szerint. A táblázatban ezután a hangok rövid leírása, majd a magyar kiejtés található. Ezután segítséget kapunk a szavak kikereséséhez. Egy kínai nyelvű bevezetés után következik maga a szótár. Először egy kulcsos kikereső táblázattal találkozunk, melyben a gyököket találjuk megszámozva növekvő vonásszám szerint, majd a számozás alapján megtalálhatjuk az egyes írásjegyek pinyin átírását. Ezután következnek a szavak betűrendben, az angol ábécé alapján. A kínai nyelvben négy

hangsúly van, illetve a hangsúlytalansággal együtt öt. A hangsúlyoknak jelentésmegkülönböztető szerepe van. Sorszámozva vannak a kínai nyelvtanban, így itt a szótárban is ennek a sorszámozásnak megfelelően találhatóak egymás után az ugyanolyan betűsorrendű, de más hangsúllyal ejtendő szavak. Az úgynevezett „könnyű hangsúlyú” tónustalan szavak állnak az utolsó helyen.

Nézzük meg az egyes címszavak, azon belül is először az írásjegy-címszavak felépítését. Ezek számítanak nemzetközileg is fő címszavaknak, melyeket a szótár félkövér szedéssel jelöl. Az írásjegyek után külön oszlopot alkotva (de nem táblázatban) következnek a pinyin átírással megadott kiejtések, szintén vastagon szedve, de más betűtípussal, mint az utánuk következő jelentések. Az egymáshoz kapcsolódó jelentések csak vesszővel, illetve pontosvesszővel vannak elkülönítve egymástól. Ez a szócikk terjedelmétől függ. A rövidebb szócikkekben a szófajilag különböző vagy nem szinonim magyar megfelelőket pontosvessző, a nagyobb szinonimákat pedig vessző tagolja. A nagyobb terjedelmű szócikkekben a vessző választja el a szófajilag különböző elemeket, a pontosvessző a nagyobb jelentéstömböket tagolja. Néhány különösen nagy terjedelmű szócikkben az egymással összefüggő jelentéstömböket vastagon szedett arab számok teszik áttekinthetőbbé. A szótárban azért sincsenek szorosan elválasztva a szófaj és jelentésmozzanat szerinti különbségek, mert az írásjegyek a szövegkörnyezettől függően különböző mondat-tani kategóriákként is használhatók. Így a szócikkek elsődlegesen jelentés-meghatározások, s csak másodlagosan céljuk az egyes fordítási lehetőségek részletezése. Az utóbbi esetben a példák segítenek, melyek csak írásjegyekkel vannak megadva, valószínűleg helytakarékosági okokból.

Az összetételi címszavak alárendelt címszavak. Az alatt az adott írásjegy-címszó alatt található, amely összetételük első tagjaként áll. Vékonyabb és kisebb betűkkel vannak szedve, s beljebb az írásjegy-címszavaknál. Ezek már szófajilag

meghatározhatók, így a jelentésbeli és a szófaji tagolódás szigorúan elkülönül. A különböző szófajokat vastagon szedett római számok választják el egymástól, ezeken belül pedig szintén vastagon szedett arab számokkal különülnek el az egyes jelentések, jelentésárnyalatok. Az összetételek nincsenek szétválasztva aszerint, hogy teljes mértékben lexikalizálódott vagy szintagmatikus összetételek, melyek két vagy több önálló szóból állnak. Ennek az az oka, hogy nagyon sokszor nehezen dönthető el, hogy melyik eset áll fenn, de ez a bizonytalanság minden kínai szótár sajátja.

A szótár a Kínai Népköztársaságban használatos egyszerűsített írásjegyeket használja. Az írásjegy-címszavak esetében azonban közli zárójelben a hagyományos, egyszerűsítetlen változatot is (mely Tajvanon és Hongkongban jelenleg is hivatalos), amennyiben az különbözik az egyszerűsítettől. Az összetételi címszavakban és a példákban viszont mindenhol csak az egyszerűsített változat szerepel.

Egy címszó kikeresése kétféleképpen történhet. Ha már ismerjük a keresett szó kiejtését, illetve pinyin átírását, akkor könnyű dolgunk van. Csak oda kell lapoznunk az átírás szerint betűrendbe szedett részhez, s a már megszokott módon kikeresni a kívánt szót, figyelembe véve annak hangsúlyát. Ha semmi mást nem ismerünk, csak egy idegen írásjegy van előtünk, akkor annak kikeresése már bonyolultabb feladat. Először a kikeresőtáblázat vonásszám szerint rendezett részénél kell megkeresnünk az adott írásjegy gyökét, majd az ott arab számmal jelölt részhez kell lapoznunk a kikeresőtáblázat másik részében, ahol szintén növekvő vonásszám szerint vannak rendezve az írásjegyek a megfelelő gyökük alá. Itt a gyökök vonásszámát nem kell hozzászámolni az írásjegy vonásainak számához. Előfordul, hogy tovább kell keresnünk az írásjegyben a megfelelő gyököt (amely nem mindig a bal oldalon helyezkedik el), míg rá nem akadunk a kikeresőtáblázatban. Ez olykor nagyon hosszadalmas és sok bosszúságot okozó feladat lehet. Ezután megállapít-

hatjuk, hogy a gyökünk két vonásból áll. Megkereshetjük a két vonásból álló kulcsok között, ahol is a kilences számot találhatjuk mellette. A kikeresőtáblázat másik részében tehát odalapozunk a kilences számhoz. Itt is vonásszám szerint találhatjuk a jegyeket, ezért meg kell számolnunk az írásjegyünkben maradt gyökön kívüli vonásokat. Ezek száma pedig hat. Így már megtalálhatjuk az írásjegyet s annak kiejtését, vagyis pinyin átírását. Ez az esetünkben „xiáng”, második hangsúllyal. Ezután már nincs más dolgunk, mint a

szótárban a betűrendnek megfelelően megkeresnünk a szót az „x” betűnél. Odalapozva megtudhatjuk a szó jelentését, aminek jelentése esetünkben „részletes, részletek”.

Végezetül mi mást mondhatnánk: várjuk a szótár magyar-kínai párját is!

BARTOS Huba – HAMAR Imre (szerk.): *Kínai-magyar szótár*. Balassi Kiadó, Bp, 1998.

Sümei Szilvia

Francia-magyar elektronikus szótár

Napjainkban a számítástechnika a nyelvoctatásban is nagy szerepet játszik. A főként angol és német nyelvvel foglalkozó interaktív CD-ROM-ok mellett a francia nyelv kedvelői is hasznos segítséghez juthatnak a *Pálffy Miklós* által szerkesztett elektronikus szótár használatával.

A franciát tanítók és tanulók jól tudják, hogy a klasszikusnak számító *Eckhardt*-féle középszótár már nem minden esetben felel meg a francia-magyar középszótárral szemben támasztott elvárásoknak, mivel közel negyven éve nem jelent meg lényegesen átdolgozott, „frissített” kiadása. (Csak az elmúlt év végének újdonságaként került a könyvpiacra Magyarországon az ugyancsak e CD-ROM szerzői által szerkesztett új, régóta várt 'Francia-magyar kézisztár' is. Grimm, Szeged, 1999.) Az elektronikus szótár szerzői igyekeztek az Eckhardt-szótár hibáit kiküszöbölni; kicserélték, felfrissítették az elavult szavakat, kifejezéseket, példamondatokkal és nyelvtani segédletekkel tették használhatóbbá, hasznosabbá a CD-ROM-ot.

A szótár alapja a GIB 3.1 (Graphical Interactive Book) elnevezésű kezelőprogram, melynek installálása viszonylag egyszerű, mivel a telepítőprogram megadja a szükséges instrukciókat. A telepítésnél csak az okoz problémát, hogy a CD-hez mellékelte tájékoztató a GIB 3.0 telepítését ismerteti, amire semmi szüksége az újabb

verzió felhasználójának. A program elindításához szükséges konfigurációt is csak a tájékoztatóban lehetne megtalálni, de sajnos ez sem a GIB 3.1 minimális hardver- és szoftverigényeit írja le.

A szótár egyik nagyon fontos tulajdonsága, hogy egy illesztőprogram telepítése után megnyitható közvetlenül a Word-ből. Ez az alkalmazás jelentősen meggyorsítja és megkönnyíti a fordítók munkáját, hiszen a lapozgatás helyett egyetlen kattintásra megkaphatják a kijelölt szó magyar vagy francia jelentését és a vágólap segítségével bemásolhatják a szövegbe anélkül, hogy felállnának a számítógép mellől vagy bezárnák a dokumentumot, amelyen dolgoznak.

A program kezelőfelülete egyszerű, felépítése a jól ismert Windows-os programok felületéhez hasonlít. A CD-n való keresés tehát könnyű mindenkinek, aki valamennyire jártas az ilyen programok használatában. A szótár címlapja azonban, az alkotók megnevezésével, illetve „könyvészeti” adatokkal, hiányzik. Ezeket a felhasználó a sűgő egyik menüpontjánál találhatja meg. A program megjelenítése egyszerű, az elvégzendő feladathoz eleendő és praktikus.

A képernyőn egymás mellett több ablak működtethető. Egy párbeszédablakba kell beírni a keresett szót, kifejezést, egy alatta lévő ablakban pedig megjelenik a találat a

szótári környezetével és fonetikai átírással együtt. A szótár eltérő színekkel, betűtípusokkal különíti el egymástól a szócikkeken belül a címszót, a szófaji meghatározást, a szakterület, nyelvi szint, stílusréteg megjelölését.

A program sűgője kevésbé használható, mivel egyrészt szintén a GIB 3.0-t mutatja be, másrészt a keresést az angol szótárból vett példákon keresztül szemlélteti, akár csak a nyomtatott dokumentáció. A programban nincs megjelölve „help desk” támogatás, csak a tájékoztató füzet hátulján tüntették fel a kiadó címét a regisztráció miatt.

Tartalmát tekintve ez a CD egy általános köznyelvi szótár, amelyben a szókincs könnyen kezelhető formában, igen részletes szócikkekben jelenik meg. Körülbelül 38 000 szócikket tartalmaz, így megközelítőleg egy általános középszótárnak felel meg. A szótár tartalmazza a tudományos, a műszaki, a politikai, a gazdasági és a kereskedelmi élet szókincséből származó, a mindennapi életben leggyakrabban előforduló szavakat, kifejezéseket. A jelentések tagoltak, árnyaltak és egymástól jól elhatároltak. A példaanyag gazdag, az élő, napjainkban használatos formákat használja fel. A szótár újdonsága, hogy a szócikkeken belül vannak francia nyelvű kiegészítő információk: szinonimák, árnyalatok, jelentésszűkítések, analógiák, körülírások, definíciók. A szótár feltünteti a magyar megfelelők közötti jelentésbeli rokonságot is, illetve jelzi ennek hiányát, mivel más az értéke azoknak a megfelelőeknek, amelyek egy-egy adott szövegösszefüggésben felcserélhetők, és más azoké, amelyek, bár jelentésükben közel állnak egymáshoz, nem cserélhetők fel. Ezek a finomítások mindenképpen nagy segítséget nyújtanak a felhasználónak.

A program a következő 15 keresőkártyára épül: „címszó”, „kifejezés”, „jelentés”, „francia”, „magyar”, „szófaj”, „francia szógyűjtés”, „magyar szógyűjtés”, „francia szó és szófaj”, „magyar szó és szófaj”, „szakterület”, „földrajzi meghatározás”, „nyelvi szint, stílusréteg”, „vonzatos kifejezés”, „nyelvtani információ”.

Ezek szerepei nem különülnek el egyértelműen egymástól, vannak köztük átfedések. Egyetlen francia szó jelentését kereshetjük a „címszó”, a „kifejezés” és a „francia” elnevezésű kártyákkal is, ami nyelvészeti szempontból vitatható, mivel például a „manger” (eszik) ige nem kifejezés. A program nagy előnye azonban, hogy megadja az igék ragozási típusát.

A „jelentés”, illetve a „magyar” keresőkártyák segítségével a francia-magyar szótárat magyar-francia szótárként is használhatjuk.

A „szófaj” keresőkártya alkalmazásával a szótárban található összes megadott szófajú szót megkaphatjuk. Ez a funkció valószínűleg ritkán használatos, mert ritkán szándékozik az ember például befejezett melléknévi igeneveket keresni.

A „francia szógyűjtés” és a „magyar szógyűjtés” keresőkártyák a hosszabb mondatok, szövegek gyors fordításánál alkalmazhatók, azáltal, hogy egyidejűleg több szó jelentését keresik.

A „szakterület” keresőkártyával 91 szakterület szógyűjteményét listázza ki a számítógép. Ez érdekes lehet, amikor valaki a futballhoz kapcsolódó szakkifejezésekre kíváncsi (19), a jogi kifejezések esetében azonban túl sok a találat (1105), mert a jogot a szerkesztők nem osztották külön szakágakra, mint a sportot. Ugyanilyen aránytalanul nagy találati halmazokat kaphatunk a „földrajzi meghatározás” és a „nyelvi szint, stílusréteg” keresőkártyák használatánál is.

A program egyik nagy hátránya, hogy nem végezhető vele összetett, illetve csonkolásos keresés, tehát nem kérhető le például a szótárban előforduló összes pejoratív értelmű kanadai szó listája, illetve azok a szavak, amelyek, tegyük fel, „chan”-nal kezdődnek, mint például „chanson” (dal, ének), „chanter” (énekel).

Az eszközsorban található a „Kimond” gomb, ami arra utal, hogy a CD-n valamilyen hanganyagnak is lennie kellene, ez az ikon azonban, néhány másikhoz hasonlóan, hangadatbázis híján nem él.

A „Szógyakorlás” szintén a CD előnyei közé tarthat azok számára, akik képesek

ilyen módszerrel is becsületesen tanulni. Itt ugyanis azt ellenőrzi a gép, hogy a használó elsajátította-e azokat a szavakat, kifejezéseket, amelyeket kikeresett.

Sajnos a CD-n gépelési hibákat is találunk, de szerencsére nem a szótárban, hanem a súgóban; például: „megtaláááá, nnnnnehezebb, nnnnpontosan”.

A formai hibák ellenére a szótár tartalmi része szinte kifogásolhatatlan, és mindenképpen lényegesen jobb, mint a klasszikus Eckhardt-szótár; a szerzők szakértelme és elkötelezettsége nem vonható kétségbe.

Véleményem szerint e CD-ROM technikai kivitelezésén még lehetne javítani. A keresőkártyákat érdemes lenne egymástól jobban elhatárolt funkciókra szétválasztani. A CD-ROM használati értékét nyomban növelné az említett hangadatbázis, valamint a környezetérzékeny súgó használ-

hatósága. A súgóban érdemes lenne az angol példákat franciára cserélni és az elírási hibákat kijavítani.

Ez a CD-ROM mindenképpen fontos szerepet játszik a hazai CD-piacon, hiszen ezen a területen egyedülálló. Számos újításával jelentősen megkönnyíti a szótárforogatók munkáját. Ha a készítő szakértelmét, a szótár előnyeit és a technika fejlődését, a számítógépek gyors térhódítását figyelembe vesszük, biztosak lehetünk benne, hogy e szótár használóinak a száma jelentősen megsokszorozódik majd az elkövetkező időszakban.

PÁLFY Miklós (szerk.): *Francia-magyar szótár*. Scriptum RT., Szeged, 1998.

Varga Diána Judit

A Magyar Szókinctár CD-ROM-on

A „Magyar Szókinctár” (a továbbiakban MSzkt) könyv alakban 1998-ban jelent meg. A kincstár „aranyai” között nem csupán a köznyelvből vett szinonimák, antonimák, szólások találhatók, hanem szerepelnek szép számmal tréfás, szleng, tájnyelvi vagy éppen durva megfelelők is. A MSzkt szinonima- és antonimaszótár, magyar szólásokkal kiegészítve, melyet az alcím is jelez: „Rokon értelmű szavak, szólások és ellentétek szótára”. Mind az anyanyelvi használóknak, mind a magyarul tanuló külföldieknek tud újat nyújtani. A szerkesztők minden olyan olvasó számára ajánlják a művet, aki nyelvének tudatos és igényes használatára törekszik.

Egy év sem telt el a szótár könyv alakban történő kiadása után, s már a boltokba került a MSzkt elektronikus változata is. Valószínűleg sokan szívesen megmaradnának a tradicionális, jól bevált könyvváltozatnál, ezzel azonban lemondának sokféle hasznos szolgáltatásról, amelyet csak a CD-ROM-változat tud nyújtani. Megéri, hogy félelmeinket leküzdve megismerkedjünk a programmal, s élvez-

zük annak előnyeit.

A MSzkt jobb megismeréséhez nézzünk néhány példát. Vegyük például a „köhög” címszót és annak szinonimáit, illetve antonimáit.

köhög (ige) ◇ köhécsel, köhint, krárog, kahácsol (rég), tusszikál (rég), tikácsol (táj), kehel-kahol (táj), butog (táj), kahog (táj), kehel (táj), kohácsol (táj), göthöl (táj), krahint (táj), ugat (durva)

◇ (szleng): elárul, beszél, beköp, besűg, lebuktat (szleng), feldob (szleng) ◆ HALLGAT, FEDEZ, LEPLEZ

A „köhög” igének sok rokonértelmű szavát gyűjtötték össze a szerkesztők. Mint az látható, nagy részük tájnyelvi kifejezés, ugyanakkor szleng és régies szinonimák is találhatók a felkínált szavak között. A szótárban összesen tízféle stílusminősítéssel találkozhatunk, ezek zárójelben olvashatóak a szavak mögött. A jelentésárnyalatok elkülönítését ötletes jelrendszer segíti, az üres káró jel a szinonimákat, a teli káró jel pedig az antonimákat jelöli, utóbbiakat a nagybetűs írásmód is egyértelműen elkülöníti a szinonimáktól.

Az MSzkt értékét és hasznosságát éppen az a tény adja, hogy a szócikkben szereplő lexémák jelentésben közel álló, de más stilisztikai értékkel, gyakran minősítő tartalommal bíró megfelelőit adja meg. Az „épület” címszó mögött például szinonimaként megjelenik többek között a „tákolmány” szó is, amelynek jelentése nem mondható teljesen azonosnak az épület szóéval, hanem inkább parafrázisa annak. A használat során az anyanyelvű beszélő számára ez egyértelmű lehet, gondot inkább a nyelvünket még nem tökéletesen beszélő külföldi felhasználók számára okozhat.

A CD a könyvben is szereplő lexikális anyag mellett tartalmaz egy nyelvgyakorló kurzust, amely a szókincs bővítését szolgálja, valamint egy igényes keresőprogramot, amelynek menüjében beállíthatjuk, hogy egy adott címszó szinonimáit, antonimáit, bizonyos rétegnyelvi megfelelőit keressük, vagy éppen azokra a szólásokra vagyunk kíváncsiak, amelyekben az adott szó előfordul. A szolgáltatásokat bővíti a „nyelvtan” menüpont is, amelyben szófajok szerint csoportosították a címszavakat. Így ha mondjuk egy megfelelő kötőszóra van szükségünk munkánk során, elegendő a „kötőszavak” kategóriát kiválasztani, s máris eléink tárul a magyar kötőszavak teljes köre. A könyv ilyenfajta csoportosításokat, böngészési lehetőségeket nem tud nyújtani, hiszen terjedelme korlátozott, hasonló keresésre pedig alkalmatlan. A számítógépes program a szóanyagban megtalálja a megfelelő szót akkor is, ha az nem szerepel címszóként, csupán szinonimaként vagy antonimaként. A könyv használója csak a címszavak alapján kereshet, és ez egyfajta korlátot jelent, ellentétben a program használójával, aki ugyanazon lexikai anyagban a hét menüpont alapján hétféle szempontból vizsgálhat egy lexikai elemet. A programmal való keresést nem csak a gyorsaság, de a pontosság és a biztonság is jellemzi. Szótározás közben előfordul, hogy eltévesztjük a betűrendet, vagy ügyetlen kezünkben becsukódik a szótár, éppen akkor, amikor már majdnem megtaláltuk a keresett szót. Az elektroni-

kus változatban ennek nem vagyunk kitéve. Amikor a már korábban kikeresett címszó megfelelőjére ismét szükségünk van, a „vissza” ikonra klikkelve újra megjelenik a kívánt információ.

A szócikkek alapján véve megegyeznek a könyvváltozat szócikkeivel, ám míg a könyvben az információk összesűrítve jelennek meg a lapon, addig a CD-változat szellősebb, jóval áttekinthetőbb, a szinkódokról nem is beszélve, amelyek megkönnyítik a keresést egy hosszabb szócikkben is, és látványnak is kellemesek. A számítógépes szótár minden előnyével együtt sem képes egy papírlapokra írott szótár forgatásának élményét nyújtani, a spontán felfedezéseket a program nem támogatja. Maga a program könnyen kezelhető, Windows operációs rendszerben futtatható, s benne minden feladatot kijelölhetünk az egér segítségével. A használat könnyen elsajátítható a sűgő „fel-lapozásával”, s a megtanulására fordított idő hamar megtérül a keresőprogram gyorsasága révén. Az elektronikus változat kínálta lehetőség a fent már említett nyelvgyakorló kurzus is, amelyet az azonos nevű menüpontra kattintva érhetünk el. Ezt valószínűleg a magyarul tanuló külföldiek fogják gyakran kinyitni, mivel a program egyszerű, kicsit talán monoton szótanító tanfolyam. Az anyanyelvi felhasználóknak inkább a szólások menüpontot ajánlom. Itt a szótárban szereplő összes szólás egy helyen megtalálható, és a program segítségével szabadon „szőrfözhetünk” az ismert vagy még sosem hallott, a választékos vagy éppen tréfás szólások között.

A CD-ROM szélesebb körben alkalmazható, mint könyv alakú társa, s a programmal történő keresés még szórakoztatóbb is. S ha a keresés gépesített formában történik is, nem kell aggódnunk, a befogadást és az értékelést még mindig az emberi elme végzi. A mérleg nyelvét talán csak a program ára és a használat géphez kötöttsége billentheti a könyv javára.

KISS Gábor (szerk.): *Magyar Szókincstár*. Scriptum Rt., Bp, 1999.

Nagy Klára

Angol-magyar bank- és tőzsdeszótár

Hazánk egyre bővülő gazdasági, tudományos és kulturális kapcsolatai az utóbbi években számottevően megnövelték a fordítókra háruló munka mennyiségét, s olyan segédeszközök használatát tették szükségessé, melyek felgyorsítják a fordítói munkát. A fordítandó szövegek egyre változatosabb tematikája ezzel párhuzamosan egyre specifikusabb szakszótárak megjelenése iránt támasztott s támaszt továbbra is igényt. A Scriptum elektronikus szótárkínálatát gazdagító „Angol-magyar bank- és tőzsdeszótár” mindkét fent említett elvárással összhangban áll: a CD szövege gyorsan, egyszerűen és sokoldalúan használható a külföldi befektetők, valamint a nemzetközi bankhálózatok magyarországi megjelenése óta egyre nagyobb mennyiségben feldolgozásra váró, speciális szókincset és ismereteket igénylő dokumentumok olvasásához, fordításához.

A számítógépes szótárak egyik előnyeként a keresés idejének számottevő lerövidülését emlegetik. Azoknak, akik első alkalommal találkoznak a Scriptum szótárak GIB rendszerével, bizony nem kevés fejtörést okoz a program elindítása; a sikeres telepítést követően azonban további nehézséget aligha jelenthet az elektronikus szótár használata. A rendelkezésünkre álló Scriptum szótár(ak) és (azok) kezelési módjai felől a programablakon belül megjelenő három szintű fastruktúra segítségével tájékozódhatunk, mely némileg hasonló a Microsoft DOS/Windows sokak számára ismerős könyvtárstruktúrájához. Induláskor csak az első szint látható, amely a GIB által kezelt CD-eket mutatja. A második szinten maguk a szótárak, a harmadikon pedig a – kissé magyartalanul – „keresőkártyák”-nak nevezett keresési módok találhatók. A keresőkártyák általában szótárakhoz kapcsolódnak, a szótárak pedig egy-egy CD-n belül található. Így egy keresés végrehajtásához először keresőkártyát kell választanunk, a keresőkártya kiválasztásához pedig először ki kell választanunk egy CD-t, azon belül pedig a

szótárát, melynek keresőkártyái között válogathatunk. A legelső keresés így bizony sokkal hosszabbra nyúlhat, mint a hagyományos szótárlapozás, a legközelebbi használatkor azonban a keresőablak már automatikusan olyan állapotban tér vissza, amilyenben hagytuk, így ezután gondtalanul élvezhetjük új szótárunk előnyeit. Lapozás helyett kedvünkre válogathatunk az egér, az eszközsor, a menüsor, illetve a különféle betűkombinációk kínálta lehetőségek között.

Az elektronikus szótárak további előnyei között praktikus felépítésüket és sokoldalúságukat szokták említeni, mely – a Scriptum jó néhány CD-jétől eltérően egyetlen szótárt – az „Angol-magyar bank- és tőzsdeszótár”-t tartalmazó CD-re is jellemző. A szakszótárhoz négyféle keresőkártya tartozik (kifejezés, jelentés, angol teljes szövegű, magyar teljes szövegű), ami négyféle használati módot jelent.

A „kifejezés” kártya segítségével a szótár 47 703 angol szava, rövidítése és speciális jelentéssel bíró szókombinációja között válogathatunk. Ez a fajta keresés nagyjából megfelel annak, mint amikor egy nyomtatott szótárban a betű szerinti rendezettségre alapozva próbáljuk egy ismeretlen kifejezés jelentését megtalálni. Fontos különbség azonban, hogy míg a nyomtatott szótárak alapvetően címszóorientált gyűjtemények, így a különféle szókombinációkat (kifejezéseket) sokszor nem könnyű egy-egy szócikken belül megtalálnunk, a Scriptum elektronikus szótáraiban a kifejezések külön címszavakként szerepelnek. A szóanyag egyébként rendkívül gazdag: a rövidítések között éppúgy megtaláljuk a gyakoribb szavak rövidített alakját (például „dd”, vagyis „delivered”), mint a kifejezéseket (például „DCF”, vagyis „discounted cash flow”) vagy a különféle szervezetek nevét (például „BEXA”, vagyis „British Exporter’s Association”). A pénzügyi globalizáció ellenére a címszavak között megtaláljuk a nem angolszász országok fontosabb bank-

jainak, tőzsdéinek sokszor nem angol nevét is (például „Beursplein”, az amszterdami, vagy az „ÖTOB”, a bécsi tőzsde). Az, hogy a bonyolultabb szókombinációk akár hét-nyolc elemet is tartalmaznak (például „profit and loss according to the balance sheet”), a megadott jelentés pedig pontos megfelelő hiányában gyakran egész mondatos, háttérinformációkkal bővített magyarázat (például „Development Capital Market: tőzsde kisebb vállalatok olcsóbban és enyhébb feltételek mellett jegyzett értékpapírjaival”), szintén ékesen bizonyítja, hogy nem egyszerű szószedettel van dolgunk.

Ami a keresés gyorsaságát illeti, a CD esetében nincs más teendőnk, mint beírni, vagy ha szövegszerkesztőben dolgozunk, a vágólapról bevágni a keresett szót vagy kifejezést. Miközben a keresett kifejezést gépeljük, a keresőablak alján található segédlista nyomban megjeleníti a szótárban szereplő szavak közti legközelebbi elemet és annak környezetét, így már néhány betű leütése után meggyőződhetünk arról, hogy a keresett kifejezés szerepel-e a szótárban, illetve, hogy milyen szavak állnak hozzá legközelebb. Igen kellemes meglepetés érhet minket, mikor már egy hosszabb szókombináció legelső elemének beírása közben megjelenik a listán az a többtagú kifejezés, amelynek jelentésére végső soron kíváncsiak vagyunk.

A keresés eredménye egy másik, úgynevezett találati ablakban jelenik meg. A keresőablakhoz hasonlóan ez is három részből áll, ám ezek más funkciókat látnak el, mint a keresőablak részei. A bal oldalon található „találati lista” tartalmazza a keresett szót, illetve azon kifejezéseket, melyekben szerepel. Az ablak alsó felében, az úgynevezett „dokumentum ablakszelet”-ben találjuk meg a keresett szócikket, a nyomtatott szótárak esetében megszokott formában. Itt a különböző információk (szófaj, jelentés, kifejezések, utalások) különféle színekkel, stílusokkal vannak megkülönböztetve, ami nagyban megkönnyíti az adatok olvashatóságát. A jobb oldalon az úgynevezett „környezet-lista” található, amely az aktuális címszó környezetében

szereplő címszókat mutatja, s amely tovább kalauzol a keresett szó közvetlen környezetében található kifejezésekhez tartozó szócikkekhez. A találati oldalon megjelenő számos információnak és további keresési lehetőségeknek köszönhetően az elektronikus szakszótár használóinak dolga nemcsak gyorsabbá és egyszerűbbé válik, hanem a kontextusba leginkább illeszkedő megfelelő kiszűrésére is fokozott alkalmunk nyílik.

A keresőkártyák közül a második a „jelentés” nevet viseli, és a szótár angol kifejezéseinek összesen 40 983 magyar megfelelője között keres. Az, hogy a „másik oldalon” is kereshetünk a szavak között, gyakorlatilag az eredetileg egyirányú, angol-magyar szótár megfordítására ad lehetőséget. Így az „Angol-magyar bank- és tőzsdeszótár” segítségével kideríthetjük például, hogy a magyar „kincstárjegy”, vagy akár „kinnlévőségek (sic!) nettó realizálható értéke” jelentéshez milyen angol fogalmak társíthatók. Az ezen keresési módban is aktív környezet-lista az angol megfelelő(k)höz legközelebb álló kifejezéseket mutatja, ami tovább növeli a sikeres keresés esélyét. A szótár ilyen irányú „kifordíthatósága” némileg pótolja tehát egy magyar-angol bank- és tőzsdeszótár hiányát, s a magyar szövegeket angolra fordítani kívánók számára is lehetővé teszi a CD használatát.

A harmadik és negyedik keresési módot, az angol és magyar teljes szövegű kereséseket minden Scriptum CD-n, így a bankszótárban is megtaláljuk. Ez arra jó, hogy egy adott szónak a CD-n belüli összes előfordulását megtaláljuk, függetlenül attól, hogy az ott milyen szerepben van: címszó, kifejezés, magyarázó szöveg, vagy bármi más. Segítségével a „strain” szóval kapcsolatban megtudhatjuk például, hogy nem csupán az olyan szókapcsolatokban szerepel, mint a „~ on credit”, „~ on liquidity”, „~ on the economy” stb., hanem például az „inflationary pressure” és a „credit freeze” kifejezések szinonimái között is megtaláljuk. A magyar nyelvű teljes szövegből megismerhetjük például mind a nyolc angol kifejezést, melynek je-

lentésében, vagy a hozzá fűzött magyarázatban előfordul a „kölcsonkamatláb” kifejezés, s a lehetőségek gyors átnézése után világosabban láthatjuk, melyik használata volna szövegünkben a legszerecsesebb. Ez a fajta keresés tehát kiterjed a CD teljes szövegére (innen a keresési mód neve), s az ismeretlen szónak egyetlen előfordulását sem tartja rejtve a felhasználó előtt. Csupán az sajnálatos, hogy ebben a módban hiába írunk be két- vagy többtagú szókapcsolatokat: az angol teljes szövegű keresés csupán 16 340 rövidítésre és főként egytagú elemre alkalmazható, s bár a magyar repertoár valamivel gazdagabb (27 035 lehetőség), a keresés ebben a módban kétségkívül korlátozottabb és hosszadalmasabb, mint az első két keresőkétyával.

A hagyományos fordítói munkát a GIB a leghatékonyabban a szövegszerkesztői illesztésen keresztül támogatja. Amennyiben a fordítandó szöveg rendelkezésre áll Word for Windows formátumban, és előzőleg megfelelően telepítettük a GIB Word for Windows illesztését, az ismeret-

len szavak kikeresése fordítás közben néhány művelettel elvégezhető. Ha megnyitjuk a bankszótárt, és a fordítani kívánt szöveget is, az ismeretlen kifejezést kijelölve pillanatok alatt kikereshetjük az egyetlen gombnyomással előhívható bankszótárból. A találati ablakban az egér segítségével bármelyik tetszőleges megfelelőt kiválaszthatjuk magunknak, s a kívánt részt a megszokott módon másolhatjuk át a vágólapra, hogy utána Windows alatt bárhova beilleszthessük. Ez a módszer tehát nagyon meggyorsíthatja a fordítási munkát, mivel a bizonytalan szavak kiszótárazásának ideje minimálisra csökken. Minden okunk megvan tehát azt gondolni, hogy mind a bankok és a tőzsde fordítói feladatokkal ellátott munkatársai, mind a professzionális fordítók osztatlan lelkesedéssel fogadják majd a Scriptum szótárát.

NAGY Péter (szerk.): *Angol-magyar bank- és tőzsdészótár*. CD-ROM. Scriptum Rt., Szeged, 1999.

Kóbor Márta

Quicktionary

A Seiko Instruments elektronikus szótára, a „Quicktionary”, 1997-ben elnyerte az elektronikai szakma egyik legnagyobb elismerését, a CeBit „Legjobb Periféria” díját. Ez a zsebfordító készülék új utat jelent a lexikográfiában, és maga a szerkezet legalább akkora, ha nem nagyobb figyelmet érdemel, mint a segítségével elérhető szócikkek. A forgalmazók az eszköz hagyományos szótárakkal szembeni előnyeként egyedülálló használhatóságát hangsúlyozzák, ezért elsőként azt kell taglalnunk, miként működik a „Quicktionary” és kik azok a felhasználók, akik valóban ki tudják használni a fordító készülék nyújtotta lehetőségeket.

Az alig 10 dekagramm súlyú, 16 cm hosszú, 36 mm széles és 24 mm vastag, vaskos tollra emlékeztető Quicktionary-t egyaránt használhatják jobb és bal kezés

emberek. A nagy felbontású szkennert az angol szöveg fölött végighúzva, sikeres beolvasás után a szót a beépített OCR (optikai karakter felismerő) program felismeri, és az adatbázisból kikeresi a megfelelő címszót, majd a keresés eredményét azonnal megjeleníti a készülék fedőlappján található folyadékkristály kijelző panelen. A beolvasás sebessége 40 mm másodpercenként, az egyszerre beolvasható szöveg hosszúsága 50 mm. A készülék csak nyomtatott szöveg felismerésére képes, de változatos tipográfiájú szövegeket, színes papíron színes karaktereket, sőt invertált (sötét háttéren világos karakterek) szöveget is képes kezelni. Felismeri az elválasztott szavakat, valamint a szavak toldalékos formáit is. Amíg a szkennelés kezdeti nehézségein túl nem jutunk, a szavakat betűnként is bevihetjük a mellékelt betű-

kártya vagy az irányító panel két gombjának segítségével. Az elsősorban angol-magyar szótárként használható fordítógép csak angol szövegek felismerésére képes, viszont a magyar-angol irányú használat során, amikor egy magyar szó angol megfelelőjét szeretnénk kikeresni, szükségünk lesz előbb-utóbb a fentiekben ismertetett lassabb módszerek alkalmazására.

A pár gombos kezelőpanellel elérhető az utolsó 75 keresés memóriában tárolt eredménye, valamint a szomszédos szócikkek között egyesével lépegethetünk, mintha egy szótár hasábjait böngészni vége. Ez az elektronikus böngészés azonban jelentősen nehezekebb, mint egy nyomtatott szöveg átfutása, mivel csak a főbb címszavak vannak kiemelve, így egy külön gomb nyomkodásával tudunk arról megbizonyosodni, hogy például az „X-ray (˘eksrei) n. röntgen, v. megröntenez” szócikk tartalmazza az „X-ray crystallography röntgensugaras kristályszerkezet-vizsgálat” és az „X-ray tube röntgenteső” kifejezéseket is, mielőtt a soron következő főbb szócikkre átgörgetve feladnánk ezeket a kifejezéseknek a megtalálását. Az alfabetikus rendezésben az elválasztott szavaknál sérül a sorrend, az elválasztójelet tartalmazók kerülnek a lista elejére, így a fent említett „X-ray” nem az „XMS” és a „xylene” között található meg, hanem a „Xe” szócikket megelőző helyen.

A Quicktionary szóanyaga bő: több mint 360 000 címszót és kifejezést tartalmaz, többszörös jelentéseket, idiómákat is megad. Az angol egynyelvű Quicktionary az „American Heritage College Dictionary” (Houghton Mifflin, Boston, 1993.) harmadik kiadását dolgozta fel. A magyar nyelvre átültetett változat magán hordozza annak nyomát, hogy egy egynyelvű értelmező szótár átfordítása. Ezt jól illusztrálja az „X” címszó szócikke: „x (eks) n. X be-tű, v. beikszel, kiikszel, bejelöl, symb. is-meretlen menny., abbr. puszi-informális levélzárásnál”. Ennek ismertetése, hogy a matematikai hagyomány az x betűvel je-löli az ismeretlen mennyiségeket, véle-ményem szerint nem feladata egy kétnyelvű szótárnak. Éppígy

felesleges az „X-axis (˘eks,aksis) n. x tengely” szerepeltetése, hiszen az „axis (˘aksis) n. tengely, máso-dik nyakcsigolya, a Berlin-Róma tengely a világháborúban, dél-ázsia (sic!) pettyes szrvasfajta (sic!)” szó jelentése kikeres-hető, és ebben az esetben a szó szerinti fordítással elvész az értelmező szótár eredeti szócikkének többlettartalma, amely megmagyarázza, hogy a kétdimenziós Des-cartes-féle koordinátarendszer vízszintes tengelyét, illetve a háromdimenziós Des-cartes-féle koordinátarendszer három tengelyének egyikét hívják így. A címszavak szűrésekor becsúszott egy-két apróbb hiba. Így például a xenon megtalálható „xenon (z˘enon) n. xenon” és a vegyjeleként is „Xe symb. xenon”, míg más kémiai elemek, mint például a gallium, kimaradtak. Ez a kis fordítógép rengeteg információt tárol memóriájában. A „lock (lok)” szó definíciójánál például megad három főnévi jelentést, három igei használatot, majd kilenc idióma és kifejezés követi ezeket, amik között megtalálható a „lock horns összeakaszkozik” és a „lock, stock and barrel mindenestül” is. A szókészlet napjaink modern szavait is tartalmazza, bár a lexikográfiának ezen az amúgy is ellentmondásos és sok vitát kavarázó területen több kérdéses szócikkkel találkoztam. Míg a magyar szakzsargonba beszűrődött és fordítást tulajdonképpen nem igénylő idegen szavakat (lásd például az „Xmodem (˘eksm,audem) n. xmodem” szócikket) átvették, fontos, magyar nyelvre már lefordított és gyakran előforduló szavak hiányoznak. Így például a „browser (br˘auzer) n. legelő állat” meghatározás mellől hiányzik a szó „böngésző, számítógépes program” értelemben való használatára vonatkozó fordítása.

Külön dicséretre méltó, hogy a Quicktionary a címszó után annak kiejtését fonetikus átírásban megadja. Bosszantó apróság viszont a makacsul felbukkanó elírások, nyelvtani hibák sora a magyar szövegekben.

Mindemellett továbbra is úgy fest, hogy a Quicktionary erőssége valóban a nyomtatott angol szavak gyors felismerésében

és kikeresésében rejlik. A készülék szöfelismerése jó, és némi gyakorlás után könnyű a használata, így akár azoknak is ajánlható, akik idegenkednek az elektronikai eszközök használatától. Ezek alapján az ideális felhasználó az a személy lehet, aki rendszeresen olvas angol nyelvű szövegeket, és eközben időnként szótárhasználatra kényszerül. Mivel teljes mondatokat nem lehet bevinni, egy kezdő túl gyakran szorulna a szavak kikeresésére, így a szöveg széttöredezne, átláthatatlanná vál-

na számára. A Quicktionary alkalmazhatósági területeit bővítené, ha a magyar szöveg bevitele is lehetséges lenne teljes szavak optikai beolvasásával, és így valóban szimmetrikus angol-magyar, magyar-angol szótárrá válna.

Quicktionary. Angol-magyar változat. (ford.: Zeeberg Elemér) WIZCOM Technologies Ltd., Jerusalem, 1998.

Kozma Ida Zsuzsanna

A Mezőgazda Kiadó és a Kálvin Kiadó ajánlatából